

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

КАД ПОГЛЕДАМ

Кад погледам, душо мила,
Румен' ружу (усне твоје),
Добије ми душа крила
У најбржа што се броје.
Па одлети хитрим летом
Богу мила и свемира,
С молитвом му збори светом :
„Претвори ме у лептира —
Око руже да се вијем,
Да на румен' ружу панем,
Дотле мирис с ње да пијем,
Док на њојзи не изданем.“

Јелена.

КЊИГА И ВИЛА

(Свршетак)

Сличност тренутка у ком су поникле : *Бела Вила* и *Књига бијела*, сличност употребе која је њихове појаве изазвала, сличност улога које су играле и најзад сличност њихових мисија — веома су француске. Треба их ставити само једну крај друге па се уверити да су оне никле *једна из друге*.

Ви знате, да се Вила родила онда када оно на пољу Косову :

Кад замагли па се закрвави
Вук издаде а Обилић паде
И погибе наш честити Лазо.

И кад су Срби изгубили царство.

Обична Вила има много старије порекло, али је она раније састављала са змајевима, аждајама и

другим бауцима једну корпорацију, која није баш много симпатисала човеку. Шта више изгледа по пар дним умотворинама ранијега времена као да је Србину јунаку било намењено да се са тим халама рве те да свој род брани. Нарочито се Бела Вила показује као доста пакосна кафицерка коју завист и саревњивост уподобљава каквој модерној глумици, јер је она готова на зло па да и најгоре напакости једном дивном младићу само зато што је овај имао лепше грло царско (сетите се песме Марко Краљевић и Вила). Али Бог је милостивије погледао на Србе после њихове страшне погибије на Косову. Као спас наш Христос што је својом смрћу искупио грехове човечанства тако је „наш честити Лазо“ искупио погрешке Срба својом главом.

Бог је желео послати Србима утеху и створи мезимцу Вилу.

Сићи доле, кћери моја
Најмилија!

А кћи сиђе то је била :... Бела Вила. Та најмлађа сестра Вила постала је посестрима Србинова и дошла је да га теши и храбри кад му не могадне увек помоћи.

Вама је јамачно познато како је Змај опевао тај момент кад се Вила појавила : Он вели : Како мртва лежи на Косову војска ит.д. па настатља :

Ноћ је пала невесела, тамна
Гора ј' нема, у њој душе нема,
Само једна лепота девојка,
А лепа је као стручак цвета,
Умиљата ко тица грлица,
Жалостива као глас славуја,
Па по гори тужне речи збори :
„Леле мене кукавици сињој
„Младости ми и животу моме,
„Да самцита остедох на свету !
„Што би мушко то ми изгнуло
„Што би женско то ми пресвиснуло !
„Немам рода немам завичаја —
„На Косову сва ми срећа спава.
„Ој Србијо, постојбино дивна,

„И јунаци дико и поносе,
 „Ој слободо, погажени цвете
 „Српско име, порушена цркви,
 „Како ће вас оплакат девојка!“
 Тако млада дању ноћу јада
 Тако Српка виче и нариче
 Ал' невољи на овоме свету,
 Све је глухо до Бога једнога.

Тако траја неколико дана,
 Од туге је косу распустила,
 Од жалости лицем поблелела,
 Сузе су јој рухо обелеле,
 Од тежње јој поникнуше крила —
 Те се створи у горици вила.

Ето у тој прекрасној песми дивно вам је представљено и како је постала и *заиста* је постала Вила.

Кад је Србин био сломљен *физички*, кад је био подлегао броју, бругалној сили и навали, и кад је поцепан и завађен био клоњу са свим духом, кад је било наступило стање као што Његош вели:

Бјеше облак сунце ухватио,
 Српску земљу тама притиснула,
 Пред олтаром плакаше канђело,
 На гусле се струне покидале,
 Сакриле се Виле у пештере,
 Бојаху се сунца и мјесеца;
 Бјеху мушка прса охладњела
 А у њима умрла слобода
 Ка кад зраке умру на планину,
 Кад утоне сунце у пучину.

Тада је Бог послао у Вили: *помоћ*, да она надокнади својом надмоћношћу оно што је Србин имао мало у рукама и да му се саветом у невољи нађе; *наду*, да свако чедо запоја новим духом и поуздањем у боље дане; *утеху*, гусле, да онева и прослави оне који знадоше за своју веру и народ пасти.

Вила је била онај дух, анђео, који је над Србином-борцем лебдио свуд и на сваком месту, те га чувао, бадрио и челичио. Вила је била носилац идеје националног јединства, она је у *себи* носила уједињене Србе, и летела од земље до земље бадрећи јунаке да истрају! Она је Србе будила док их није — разбудила!

А кад су се Срби на оружје дигли, — тада је она била крај свакога, више свакога, да подржи и осоколи ако побеђује, или утеши и прихвати ако посрне.

Па када је Слобода — тај досле погажени цвет! — извојевана била, и кад се онет на њеним груд'ма расцвала; кад је борба уминула — Вила је ишчезла. Нестало је јунака, па је и Вила, њихова посестрима, одлетела.

Срби су тад напустили горе и дубраве, јаруге и пећине, и са својих збегова настанише се по гра-

довима, који у брзо постадоше богати и китњастии, али који још брже заборавише и Вилу и њене храбре побратиме, и ону херојску борбу, којима слободу дугују, па најзад, чак и велики задатак, који је Српски Народ имао да изврши.

Опет је земљу тама почела освајати, опет се пред олтаром заплака канђело, струне се *за увек* покидаше, а Виле се стадоше крити по пештерама, далеко од људских очију, да је не би данашњи научари „подвргли анализи“, да је не би критиковали и мане јој налазили.

Србин је понова учмао био. У добру није лако њему добар бити. У добру Србин побесни! Сам мудри Владика Данило признаје: да му Турци у главу тек онда памет ућераше, кад га на уже почеше спуштавати!

Али ипак кад је мука догрдила, кад се више не иде само на то: да се Србин физички само победи и покори; но страшни, хладни и бездушни непријатељ хоће да му душу убије, да му другу веру натура, да му језик промени и да му име затре, — Вила се јавља, Вила долази међу Србе — али у модерном руву.

Наоружана разлогом, Вила се *претворила* у Српску Књигу. Она сад ради са небројаним *глави* и са тисућама руку, а пера из њених белих крила преобратила су се у милијуне белих листића, који лете дуж целога Српства те разносе уцвећеним Србима дух виле, дух уједињења!

Зато ми треба са највећом љубављу да гајимо Српску Књигу, да Вили лет олакшамо, да јој најлепше жеље на том путу довикнемо, сад кад она треба да крене новом снагом, више но икад.

Хајд сад полети широм
 Ти посестримо старог времена
 А носиоче новог бремена,

Ти, Вило Бела, ти, Књиго Српска, покрени на рад сва племена српска, прелети редом све земље српске, задахни једним дахом сву браћу, нег сваки код сваког саучешћа нађе; испричај боље једних удаљеној браћи; притеци у помоћ где помоћи треба, а пожали и утеши где утехе нема; пронеси славу мртвима и повећај храброст живима!

Полети са Авале плаве на Шар Планину, па Демир Капију и Ловћен, па на Дурмигор, Требевић и Фрушку Гору, и свугде кликни и испричај тешке невоље и љуте борбе Србинове — а прећути, молимо те, шта си у Србији видела и осетила, — задој све твоје слатком надом; просвети неуге и затуцане, умудри занесене, зближи и здружи завађене, утеши пострадале, охрабри клоњуле, уједини растављене, и приуговори све, па кад падне твој поклич „*устаните!*“:

Да устанемо.

Spectator

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(наставак)

VIII

У томе блаженом животу пролазише дани неосетно, брзо. Прохуја пуна година дана а они не знадоше кад пре. Није ни једно помишљало о ономе шта ће сутра бити. Она није имала друге мисли сем њега а он другог идеала сем ње. Живети таквим животом значи сневати, а они су злиста сањали.

Али, мало по мало, па поче и јава долазити. Савета се прва пробуди и погледа око себе. Супрот свему што је до сад мислила и радила, натури се друга мисао. До сад је мислила: воли и не питај; али сад јој дође друга мисао, сад се поче питати: па докле? Може ли се ово једнако овако?

И те мисли почеше латано освајати, док је са свим не освојише. Али још не имађаше куражи да с њима изиђе на среду. Неки као стид подузимаше је; чинило јој се да је то врло себично, а она заиста није била себична. Мислила је и премисљала како да му то напомене, и он виде ту њену замишљеност једнога дана.

— Шта ти је? — упита је.

— Ништа.

— Није то без ништа! Мора да има нешто, познајем ја.

— Познајеш?

— Кад ти у очи погледам, читам као у књизи! Има нешто!

— Па... има.

— И ти нећеш да ми кажеш?!

Била је наумна да му све каже, али се у последњем часу уздржа — и само рече:

— Сањала сам рђав сан.

— Шта си то сањала? — упита је он и узе за руку.

— Сањала сам... да ме не волиш... да волиш неку другу..

Он се насмеја.

— А коју?

— Ону плавушу, рођаку Степићеву што сам те лане с њом на Калимегдану видела — рече она и погледа му право у очи.

Он мирно издржа њезин поглед; само упита:

— Па?

— Ништа! Видела сам у сну како је грлиш и љубиш!... Ја те тражим, бајаги, а видим како се кријеш од мене!

— Да нисам уверен да ми верујеш, рекао бих да си тај сан измислила.

— Ти мислиш...

— Не! Бар не мислим то што си наумила да ми кажеш. Али мислим да је свакојако лудост сневеселити се због сна, кад знаш колико те волим!

Сузбијена изричним и одрешитим одговором његовим, она ућута. Стеже му руку и рече:

— Јесте лудост; али ја те толико волим да сам и на сан љубоморна!

— Од куд ти такве мисли? Колико се мени чини, ја ти не дадох никад повода. Да будеш љубоморна због једног поздрава! Знаш ли колико је то глупо? То би било исто као кад бих ја био љубоморан што се ти с Миланом кад и кад нашалиш, и ако сте заједно одрасли!...

Али, и ако се тим заврши разговор тога дана не заврши се на свагда. Она је увидела своју погрешку али само у томе што му вије све казала, и ако, ма колико да се канила, не могаше прави разлог превалити преко језика.

Од то доба скоро сваки саставак загорчи по нечим. Желели се, очима се гутали, а кад се виде, скоро се увек поцавељају! Обилазећи прави разлог, она му је непрестано пребацивала: како је не воли више онако као некад; како јој сад не поклања онолико пажње колико јој некад поклањао, како је хладнији и како нарочито тражи начин да је наљути.

И нека се чудна промена деси у њој. Та то беше девојче скромно, мирно; није умела да одбије од себе речју на најмањи напад, сад пак поста поносита, горда, речита. Сваку његову реч преклањаше својом, и на крају крајева излазаше из сваке препирке као победилац. Нека неодољива снага бујаше у свакој речци у сваком погледу њезином.

И она поче освајати терен. Милорад, који јој дотле беше учитељ, стаде се полако повлачити. Он увиде да је она дорасла њему у сваком погледу; у свакој реченици њеној виде разлог, а доста пута осети како није кадар побити те разлоге. И он несвесно подлегаше и попушташе те за кратко време она овлада и његовим умом, као што је завладала његовим срцем.

IX

Испроси се Марија за некога професора Стевана Недељковића. Та прошевина беше венадна. Млади професор беше лепушкаст, жив, окретан, имао је све врлине што су красиле једног младог човека, али је у исто време имао и све мане једног модерног младића.

Већ сам тај поступак, нагла женидба, женидба без познанства — једва да су се неколико пута видели — без љубави, преко проводација, сведочила је: да је младом професору било више стало за тим да се „добро“ ожени. Није крио да је дужан и да жениним м.разом намерава дугове платити, и ту своју намеру јасно је испољавао у ценкању и погађању.

Марија није била сањалица. Она је била скоро равнодушна, тим пре што јој је срце било мирно.

— Шта ћеш — рекла је она Савети — није ружан, доста је и умиљат: може се трпити.

Тога дана, кад је прошевина била, био је и Милорад међу гостима. Наравно да је ту била и Са-

вета. Проводили су се прилично и цело се вече не раздвајаху. Шетали су по салону Младеновићевом и Милорад започе разговор :

— Ова ми се прошевина не допада.

— Зашто ?

— Па већ само то што ту рачун игра велику улогу ! Чудим се Марији : даје руку човеку који тражи њене паре.

— Шта ће кад се данас тако сви жене ! — рече Савета и упиљи у њ.

— Не сви ! — рече он и погледа јој право у очи.

Она се насмеја. Дође јој неки ђеф да га наједи, па рече :

— Сви !

— Зар ни мене не изузимаш ?

— Кад кажем : сви, онда мислим да сам јасно казала шта мислим ! — рече некако пркосно.

— Молим те, реци ми : говориш ли збиљу ?

— Шта ме гледаш тако ? Бајаги нисам казала истину !

— Ниси !

Она се насмеја.

— Ниси ! — викну он. А да ниси ја ћу ти доказати !

— Чиме ?

— Часном речи : да се никад нећу оженити девојком која мисли да је само њен новац удаје !

— Е ! рече она заједљиво. То је као неки завет ?

— Сматрајте као заклетву !

— То се онда, према вашој сиромаштини, нећете никад ни жевити ?

— Може бити ; али ћу бар бити миран, верујући да сам човек, а не роба која се продаје !

— Онда вам се може честитати !

— Хвала — рече он и поклони се.

И као што не знадоше кад једно с другим почеше на *шм*, тако се исто ненадно вратише на *ви*.

Она се окрете.

— Чини ми се мајка ме зове — рече.

Па га остави и оде матери.

Њему се учини да га сви гледају усамљена уред салона, зато се окрете наукусти салон и оде тамо међу старије, те седе за сто поред старог Младеновића.

— Шта је, синак ? Зар не играш ?

— Изиграо сам се ! — рече он иронично.

— Зар већ ! Бога ми, то би нешто брзо !

— У данашње младежи све јиде брзо — рече он и маши се чаше.

Завео се са свим у разговор са старијима а кроз отворена врата гледао је у салу и видео Савету како у бесном валцеру пада из наручја у наручја. Сматрао је и то како већ неколико пута игра с адвокатом Витомировићем, који је и не остави од како је од њега отишла. С њим је и шетала за време одмора.

Било је већ три сахата по поноћи кад се друштво поче разилазити. И он се, претучев, убијен, али ипак нешто поносит, крену кући. Тражећи свој огртач и штап, чуо је иза својих леђа Витомировићев глас како вели Савети :

— Нисам се надао да ћемо се овако славно провести ! Ви изврсно играте, госпођице !

— И ви ! — рече Савета.

— Ја не бих никад боље играчице пожелео ! Кад бих се смео надати повољном одговору, ангажовао бих вас за све играчке !

Она не одговори ништа на ту жељу, али се Милораду учинило да је пристала. И не погледавши је, он оде у собу да се поздрави, а по поздраву оде из куће минувши мимо њу као мимо турско гробље.

И изиђе у ноћ, бежећи од друштва, од свију. Камо му леце среће да је ногу сломио тога вечера ! Осећао је неки терет и бол, као да забоден нож у грудима носи. Памет га је остављала те се улице окретаху око њега.

Кад је ушао у своју собу, он не упали свећу, него се пружи по патосу и рикну као рањен војскаш, као да му душа оде с тим узвањом.

Па и Савети не беше боље. Први пут после свога познанства с Милорадом, она леже с праћом у грудма у постељу.

(Наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТАНИША МАРКОВИЋ-МЛАТИШУМА

обер капетан

— Миленко М. Вукићевић —

I

У ратовима, које је водила Аустрија с Турском од краја XVII. века до Кочине Крајине, истакло се више знаменитих Срба рођених с ове стране Саве и Дунава, који предводише војску, састављену од Срба. Ова војска састављена од Срба носила је разна имена. Негде је названа *фрајкором* (Frei-Partisten-Corps), негде *српском народном војском* (die serbische National-Militz), негде *земалском војском* (Land-Militz), негде *рајском војском* (Raitzhischer-Militz) и т. д. Ову војску предводили су махом Срби, који су се истакли у борби са Турцима, Од тих Срба поменућу само пуковника *Антонија* кога зову Raitzischen Ober-Hauptman Antonio или Rascianer Obrist Antonio за тим *Марко Наровић*, *Михаило Видаковић*, *Петар Томашевић*, браћа *Рашиковићи* из Старога Влаха и т. д. сви с краја XVII. века. Исто тако за прве четврти XVIII. века у последњем рату принца Јевђенија Савојскога помињу се многе српске старешине, које су предводиле разна одељења српске војске.

И од тих помињем само неке. Тако на пр. *Вук Црнобарца*, родом из Зворника, његов брат *Трифун*, *Јован Буришић*, *Јевта Витковић*, *Мијушко Кујунџић*, родом од Никшића и т. д.

Међу свима овим капетанима и оберкапетанима, који се истакли у рату принца Јевђенија са Турском од 1716—1718 најзнатнији је *Станиша Марковић-Млатишума*. Он се међу другима најјаче истакао, а у Крагујевачком округу и данас му се име помиње са хвалом.

II

О месту рођења Станише Млатишуме разво је забележено. Најстарију забелешку на српском језику оставио је још 1741. год. јеромонах манастира Хопова *Спиридон Вујановић*. Овај јеромонах остави списак капетана и оберкапетана, које постави по Србији 1718. год. принц Јевђеније Савојски, да чувају границу од Турака. Та забелешка гласи:

„Ва лето 1718. узе славни принц Јевђеније Београд, августа 6. и закључише мир 25 година, да постане граница у Србији по крајини, то јест до Мораве и до Мораве:

1. Вук обр-капетан Црнобарца родом зворнички Турцима на крајини.

2. Станиша обр-капетан Млатишума, родом новопазарац, на крајини Турком страхан.

3. Трифун капетан, Вука Црнобарца брат у Цветкима (у пецкој реци) шанцу на крајини од Сокола*) и т. д.

Осим ових капетана у овој белешци помињу се и ови: *Јабим Продановић* од Ужице на осеченичком шанцу.***) *Јевта Витковић*, ваљевац, који је и погинуо на Ваљеву, *Филип Обубина*, парабинац, Никола Чупић, на чачанском шанцу, пореклом Морачанин, *Мијушко Кујунџић*, чувао крајину од Видина, а родом из Ниша, капетан *Риста*, чувао страну од Видина, родом из Пожаревца, *Гаврило Жудовић*, Херцеговац, чувао стражу на Дунаву, *Марко Синђелић*, из Вишеграда, *Јован Косачић*, родом из Тометина Поља са међе рудничке ваљевске и ужичке нахије.“

Сви ови капетани беху стража на ондашњој граници између Турске и Аустрије. Они су постављени за то на крајини између Турске и Аустрије, што као домородци махом познаваху добро и места и народ, и обичаје и језик наше отаџбине.

Према горњој белешци, рекло би се да је Станиша родом из *Новога Пазара*, јер га Спиридон Вујановић назива Новопазарцем.

Вук Караџић у своме Рјечнику под именом *Млатишума* вели: „пјевају и приповиједају да је прије сто и неколико година некакав њемачки генерал Станиша Млатишума (или у пјесмама

„обр Млатишумо или Млатишумо обр-генерал) узео од Турака Нови Пазар и у њему седео читаву зиму; и да се с њим (кад се вратио натраг доселиле Цимериоте или Клименте у Сријем. У Црној се гори приповиједа да је овај Млатишума био родом из Куча и да је онда до у Куче долазио.“

Ова Караџићева белешка не подудара се са оном Вујановићевом о месту рођења Станишина, али Караџић вели да је целу зиму држао Нови Пазар, те можда је отуд и забележио хоповски јеромонах Спиридон да је родом Новопазарац.

Као трећа забелешка долази сад оно, што је поменуо *Сима Милутиновић-Сарајлија* у својој „Историји Црне Горе“. У напомени на стр. 29. вели да је Станиша Млатишума родом Белоповловић испод Острога, да је уз патријарха отишао у Немачку, за тим да се враћао, те дизао Брђане и Црногорце у фрајкор под барјаке ћесарске противу Турака.*)

На основу ове две последње белешке мислим да је Станиша родом испод Острога, јер се слажу и Вук и Сима, само с том разликом што Вук вели да је Куча а Сима Белопавић. Што л' Спиридон Вујановић вели родом Новопазарац мислим да је то дошло отуда што је он становао у Новом Пазару.

За сад толико о његовом месту рођења.

III

Могло би се сад запитати откуда Станиша Млатишума у аустриској војсци као обр-капетан? Из Симине забелешке види се, да је он отишао у Немачку уз патријарха. Питање је уз којег јер је било два патријарха који су прешли Немачку, један 1690. год., други 1737. На ово је лако одговорити Станиша Млатишума већ је 1718 био обр-капетан у Крагујевцу, као што гласи забелешка јеромонаха Спиридона Вујановића, а то се види и из једне друге белешке из 1735. год. У манастиру Драчи близу Крагујевца налази се више врата, кад се улази из женске у мушку цркву запис: „...*трудоу и иждивенијем благороднаго господина оберкапетана ктитора Станише...*“ што значи да је Станиша и 1718. и 1735. године био обр-капетан. Према томе судим да је Станиша први пут прешао у Немачку у оној сеоби под патријархом Арсенијем III. Црнојевићем, да је доцније постао официром у аустријској војсци и да је већ године 1717. био постао обр-капетаном и да је као обр-капетан и ступио 1717. у рат Аустрије с Турском.

Тако излази према грађи, коју за сад имам при руци У осталом на ово ће се питање јасније

*) Овде да поменем, само потпуности ради и причање Милоша Воденичаревића у II. књ. Гласника „Срп. Уч. Друштво“, стр. 229 да је Станиша рођен у Крагујевцу, али ово је само причање.

*) Гласник срп. учен. друштва књ. II. стр. 225 и 226.

**) Село Осеченица под планином, која дељаше ужички ваљевску нахију, у ваљ. нахији.

одговорити, кад се прикупи више грађе о овом јунаку.

IV

Рад Станише Марковића Млатишуме, према материјалу, кога сам могао прибрати, пада у време од 1717. год. до 1739. После године 1739. Станиша се губи и ја нисам могао наћи што је с њиме било.

Да изложим његов рад.

Карловачки мир 16. (26) јуна 1699. године. По томе миру Аустрија је добила од Турске Ердељ и земље између Тисе и Дунава, осим Темишвара и земаља између Мориша и Дунава. Овај мир требао је да траје 25 година. Али се прилике у Јевропи променише и већ 1715. године Турска не сматраше да је обавезна да се држи уговора карловачког. Изазвана Турском поче се и Аустрија спремати и објави рат Турској. Године 1716. у мају Аустрија заузео Митровицу, а у јуну Рачу. Од тада настају омања чаркања док се и једна и друга страна не спреми, те главни бојеви беху око Београда и у половини месеца августа 1717. принц Јевђеније разбије Турке под Београдом, па најпосле примора и градске Турке да му предаду Београд.

(наставиће се)

ТЕТКА СЕВЕРИНА

— од Неере —

(свршетак)

На тај начин, надајући се лепоти и љубави, она прође покрај правих добара и среће у животу, а да то није ни опазила. Настави живети у своме свету, свету маште и уображења. Кад јутром збаци свој покривач од свилена чима, и лаким покретом скочи с постеље и стане на застирку сашивену од разних чајаних крпица, она помишља на Аурору Гвида Рени која лети на облацима у светлости сунца на западу. Меће одело на своје мршаво тело, опасује се преко упале слабине, а овамо пред очима јој лебле обнажене нимфе.

У цркви сва утоне у посматрање дивнога тела какве израиљске девојке, Руте или Ноеме, па и не види како јој се огртач закачио за наслон од стола, а какав злуреди беспосличар, забаве ради, скида га врхом свога штапа, те Северина сва црвени од стида и једа.

Међутим, године су пролазиле, а не дођоше јој ни лепота ни љубав. Љубав, која је дала толико предивних творевина уметничких; Рафаелова малона, портрети Ван-Дикови, пољубац сна. Љубав и лепота, — врхунац незнабожачкога Олимпа, њеног сопственог Олимпа. Да, не дођоше те две предивне, очекиване ствари њу. Мимођоше.

Брат Северинин беше инжињер, и сву артистичку заоставштину очеву распродао је; њему није требала. Северина у братовљевој кући не нађе више ваздушастих огртача, нити се, поред своје снахе, у фланелској кућној

хаљини, усуђиваше да у косу уплете бахантски венац. Појавише се и деца. Она се стану вртети око тетке Северине. Њима је требало сећи печење, изрезивати од хартије житно класје и пајаци, ваљало им је брисати носе. У тим породичним дужностима стара девојка не нађе задовољства, мучиле су је и развразивале. Изгуби испред очију своје миле идеале. Лице јој се излуживало све више, добијало земласти тен, и онај израз недокучљивости, који је у њене снахе изазвао онај безбожан израз; „чините ви тетке Северини што му драго, она неће бити никад задовољна.“

Али и до данашњег дана још се нада. Кад би остало још дванаест часова, још шест часова, још само један час па ипак има наде, да се могао учинити преврат, препоручај, чудо!... Ко зна, шта се могло десити! Кад је јутрос устајала, рекла је сама себи: „вечерас кад будм легла да спавам, биће ми четрдесет година.“ Али несвесна и безумна луча наде, нехотична самообмана, држала је увек у стању запетог очекивања, као да се нешто тајанствено морало догодити. „Насладићу се последњим данима младости“, помисли она. Али како? Шта да се реди? Крв јој кипи, памет и разум збуњу у се. Жела да време заустави овлада њеном болесном снагом, осећала се као у гробници. Часови пролазе, она их броји с очајањем у души. Ништа не ремети обичан ток дана.

Писмоноша донесе два, три, писма, сна их отвори дрхтавом руком; поздрав, жеље, опште фразе.

Напослетку покљенише јој огртач мрке боје, ноћни жијак, штитницу за ноге....

Што се дан више крају примиче, лице тетке Северинино све нечиткије, недокучљивије. За столом устану да јој напију здравицу, једна од девојчица наизуст изговори мелу честитку. Теткица на све то ћуташе; два гутљаја вина бацише је савршено у мрачну зловољу.

Потом се развиђоше. Напослетку је могла отићи у своју собу, оставити на сто поклоне, и спустити се на крај своје уске постеље.

Испред очију трепери јој колебљиви пламен свеће и раздражује запаљење очних капакџ, те подигне руку да заштити вид, и уве размишљати, ма да, узгред речено, њене мисли и не беху размишљање. То беху привиђења, ватра луталица уображења из нејасних облика, тренутно лелујање, проблесци мисли и то оне, која је само била бистра и крепка, насупрот свему, и која је узнемиравала живце. То је била велика и дубока туга и јад, оно осећање према свему на свету, које је свагда преовлађивало њоме у последњи час дана, дана празног, као и остали као празна страна у књизи са речју „врај“.

Али овога вечера није крај само једнога дана, или једне стране: њена се младост свршавала, умирала је. Дође јој да својим потписом да вредности тој меници, томе богатству, којим се она није никад користила!

Тиха спаваћа соба, у којој срећнима пролазе сви лепши тренуци у животу, а заљубљени уживају сву опојност љубави, кад под ноћним плаштом стидљивости спадају све копрене и маске, а срце се отвара, не бојећи се увредљивих осмеха. У тако тихој спаваћој соби прикупише се и тетка Северинине скромне илузије, сиротни неостварени снови и маште, који су на њене очи сваке

вечери по мало бледели, губили се и расплињавали у ноћноме мраку.

Тежак јој се уздах оте из груди. Дугим прстима опипа своје лице, и полагао га трљаше, осећајући, како јој се из дубине душе подиже мржња према себи самој. Јест, она мрзи то ружно лице, које за четрдесет година чињаше да пати, чињаше њену несрећу, њен крст.

Каква ли то мора бити неподељива, права срећа, какво чисто женско задовољство мора да осећа она жена, која самој себи може да се радује као најлепшем створењу божјем. Бити Венера бар само један дан — синуту, љубити, умрети, па доста! Али само се родити и умрети а између та два момента ништа не осетити, ништа не познати ништа не имати осим старости — то је ужасно!

Како мирно спава сав свет! И како би смешно било отворити прозор и повикати: „овамо, овамо, брзо! Озде умире оно, што ми је било драже од свега, моја младост!“

Али на пољу беше хладно, ноћ тамна, прозор чврсто затворен, а окна, застрта. Северина свуче одело, обеси у орман; па кад у краткој сукњи приђе орману, она онако упалих прсију, са доста бухавим трбухом, широким и тврдатом талијом, сва од главе до пете, била је сада један нескладан одсечак.

Ту пресијаше по фијокама не време; премећу и рубом, поклањају пола расута лавендла. Помириса. То је онај стручак који су јој купили о сеоском празнику једног дивног јесењег дана. Имала је тада хаљину као небо, и шешир, који јој врло лепо стајао, — тако су јој говорили. Дотаче се и лепезе, једног правног стаклета, гривне, коју већ одавно не носи, и коју одједном пожели да огледа, како јој сада стоји, метну је на руку, али одмах и скиде гривну, машући главом. У том орману беше закључан сав њен живот, који се расипао као онај стручак лавендле, био празан као ово стакло, у којем је некада било мириса, а сад се није сачувало ни даха од њега.

У старој споменици прочита ове писаљком написане речи:

„Нека она, која је млада и лепа, не буде строга према себи, јер године се, — ах! — не обнављају као трава с пролећа.“

Сети се оне закуске у очи нове године када су биле написане те речи у њену споменицу, сети се његовог веселог насмејаног лица, његових блиставих очију, и оне струје топлога осећања, која је изазвала те речи. Било је то весело вече, на којем је и она била весела са незнано и несвесно осећаним заносом младости. Али какав смех сада звони у томе позиву на веселост и живот, и каква непотребна опомена на године, које се не враћају више! Као да је судба њена зависила од њене воље!

Сваки бере успехе, тражи срећу по белој свету. А ништа пружају руку, болесни зову лекара; и псу, остављену на улици, наћи ће се склоништа. Једна једина љубав не може се по жељи створити ни добити; она се не може дати из сажаљења; онај, ко не познаје љубави, права је сирота, прави убојар, прави болесник.

Северина стоји наред себе, руке јој немоћно кло- нуле, стакласт поглед упрт непомично. Из споредне спа-

ваће собе допре дечје сањиво мрмљање: говоре нешто без везе о колачима и луткама. Мало потмуо сањив и млитав материн глас утишкава децу: „мирно, спавајте“ Чу како шкрипну дечји креветац, и како се велики кревет тихо угну под тежим телом материним, кад се окрену на другу страну.

Северина приђе својој усамљеничкој постељи, узе испод јастука своју белу, кончану мрежасту капу, и покупи у њу своју косу. Све је свршено. У ту постељу од сада спуштаће се на отпочинак једна старица.

Она сама понови „старица“ обзирући се, зачуђена, што јој се нико не одзива. А овамо, каква противуречност и каква неправда стоји у тој речи! Она се још не осећа старом. Кад би младост знала како је тешко убити у себи жеље... Балзак је писао о жени од тридесет година... извесно, да не би сувише збунио жене од двадесет година.

Обазре се по соби још једном: хладноћа и туга веје са тих голих зидова, намештај ништа срцу не говори, и ништа ни једна ствар; једино се у њима изражавало ваздашње очајање њеног бића. Све у тој соби носи печат манастирске правителности и строгости, — тарда постеља, мутно огледало, на столићу за чешљање четка са чешљем, пар старих кожних папуча чоколадне боје; на столици нешто мало сомотских реса, а ни једна пантлика, ни један цветић не ремети ту једноликост, тај сури колорит монашке ћелије, у којој никад не можеш бити у двоје.

Одрешу појас, скиде одећу, оста само у кошуљи.

Поглед јој клизну још једном преко зидова, и упре далеко, далеко тамо у онај успавани свет, на којем људи живе, страдају... Виде лапац, који све људе, веселе и тужне, међу собом везује; виде саучешће како се нагиње постељи болесних, и позавиде болеснима, позавиде онима који могу плакати, викати, кад им ногу секу, позавиде свима мукама, које се одавно, и свима на видику, међу собом додирују, — само таким мукама и верује свет.

Она подиже руке навише, напреже све своје биће до бола, и стегнувши руке, погледа се с бокз брзим погледом, па онда се нагло пожурити, као да хоће да заглуње несносну муку, саже се, брзо скиде чарале, баца их у крај, угаси свећу, пипајући нађе углавље, па се спусти у постељу, тражећи у ноћи, у мраку том, забрав и мир за болелој души.

Маја 1896. Београд.

С руског К-вет. —

ИСПОВЕСТ ЈЕДНЕ ПИЈАНИЦЕ

— Чарлс Ламб —

(наставак)

Читаоче, ако и сам имаш живце сличне мојима, тежи за којим хоћеш карактером, само не жели да будеш као ја... Кад те језик засврби и зголица за такав разговор, нарочито ако осетиш како један неприродан ток мисли јурне у твоју главу при погледу на флашу и пуне

чаше, немој дати маха томе, ако желиш да своју пропаст избегнеш. Ако не можеш да угушиш моћ фантазије, или оно што погрешно узмеш за фантазију у себи, упути је на другу страну, дај јој другу играчку. Пиши скице, стави на хартију какав карактер или опис, — али не као ја сада са сузама низ образе.

Бити предмет сажаљења пријатељима, смеха непријатељима; бити подозрив туђинима, гледан као чудо од гомиле, проћи као глупак кад не можеш бити духововит, и примати хвалу духовитости кад добро знаш да си био глуп; бити позван да даш плодове оне способности коју никакво размишљање не може изазвати; бити мамуван на путу који се свршава презрењем; бити постављен да изазиваш смех који творцу ствара мржњу; правити задовољство које се плаћа разроком злобом; гутати напитек смртнога вина која треба дестиловати у ваздушни дах који ће голцати сујетне слушаоце, залагати јутра беде за лудачке ноћи; потрпати море времена за оне који то плаћају у малим капљама гунђавага одобравања — то су награде буфонерије и смрт.

Време, које руши ове односе који немају јачих веза од тога течнога цемента, најзад ми отвори очи да познам особине мојих првих пријатеља. Никаква трага не остаде од њих у пороцима које они изазваше и навикама које укоренише. У њима остају само моји пријатељи, и дају знатну накнаду за ма какво замишљено неверство којим сам се могао огрешити наспрам њих.

Моји најближи другови беху и јесу лица од праве опробане вредности да и ако је случајно њихове познанство било штетно за мене, ја не знам шта бих радио кад би требало почети, изнова и да ли бих имао храбрости да избегнем штету по цену користи отуда. Дођох к њима са главом која се сва пушила од прегрејаних идеја о другарству, и најмање узлз које они несвесно просуше, било је довољно да претвори у пожар ватру, која је у мени тинјала.

Они не беху пијанице; али, један из личне навике, други из обичаја који беше од оца наследио, пушаху дуван. Ђаво није могао измислити вештију замку да поново ухвати једног колебљивог покајника. Прелаз од гутања течне ватре ка избицавању густих невиних колутова домч беше као нека превара. Али је сувише тешко за нас кад се надамо промени. При томе ми само имамо да изгубимо; и када мислимо да се прејемо новоме греху да бисмо избегли стару слабост ми стављамо увек два пута више на коцку.

Било би досадно предочити читаоцу све мене кроз које од пушења, испрва са пивом, затим са благим вином, ја дођох кроз све јача вина и ракије, кроз пунч до оних варљивих композиција, које, под именом мешаних пића, крију велику количину алкохола или кога другог отрова са све мање и мање воде, док не доспех до врло мало и најзад без и мало воде. Али је страшно открити све тајне мојега Тартара.

Ја бих ласно уверио читаоца, поред немогућности да ми верује, кад бих му казао шта је све дуван био за мене, какве сам муке од њега подносио, каквим сам га ропством исплатио. Како се, кад сам се био оллучио да га оставим, у мени полигао осећај неке неблагодарности. Како је он стао пред-а-ме са личним потраживањима, са захтевима једнога пријатеља. Како је лула била увек са мном у мојим поноћним несаницама, док ме слике привићења не наморају да је оставим, — како ме зетим миловаху њени вијугави колуди, како уљуљчиваше њихов мирис, како хиљаде чаробних гласова говораху из њих, и како напрежући све моје силе они изачиваху осећај бола. Како пошто су се за час осветлили они помрачаваху, како од тренутнога ублажења то прелазаше у негативан лек, затим у немир и незадовољство и најзад у очевидни јад. Како, и сада, кад цела тајна стоји исповеђена пред-а-мном у свој својој ужасној истини, ја се осећам предан њој без изгледа да се икад ослободим. Крв крви моје

Лица ненавикнута да испитују побуде својих ралњи, да прегледају безбројне завеске који утврђују ланац навике, или која нису можда везана тако јаким и тошким ланцем као што је мој, могу посматрати ово као какву претрпану слику. Али шта је друго него такво ропство то што без обзира на укорје пријатеља, сузе жене и презрења света, везује многога јадника, који није без урођене склоности за добро, за његову лулу и чашу?

Видео сам једну слику по Корецију, на којој три жене служе једнога човека који је чврсто везан за стабло неког дрвета. Сладострашће му ласка, рђава навика прикива га за једну грану, лок мржња у исто доба приноси змију његовим слабинама. На његовом лицу види се бледа милина, пре успомена на прошла заповољства него осећање садашњих, уморно уживање са потпуном неразумевашем добра. Сибаритска разнеженост, покорност ропству, чврстина везе омитављена и олабављени као федер у каквом поквареном сату, грех и патња једновремени, али само што патња преходи греху, кајање преходи делању, — све то представљено у једном истом тренутку, — Кад сам видео ту слику, дивео сам се чудној моћи сликара. Али кад сам отишао одатле, плакао сам, јер се сетих свога сопственога положаја.

(свршиће се)

XX

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Четвртак, 23. марта: *Сакунгала*.

Субота, 35. марта: *Маскога* (Батлија Девојка) комична опера у три чина, наисали Алфред Дири и Хапри Шиво. Музика од Едмонда Одрана.

Недеља, 26. марта: Дневна престава: *Марија Стурарт*, трагедија у пет чинова, од Шилера, превео Спиро Д. Которанин. — Вечерња престава: *Сакунгала*.

Садржај: Кад погледам (песма) — Книжа и вила — Море без приморја — Из српске историје — Тетка Северина — Исповест једног пијанице — Репертоар.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић